

VÝDAJE NA POTRAVINY A ZEMĚDĚLSKÁ PRODUKCE

Jaroslav Mach, Jaroslava Burianová

Katedra ekonomických teorií, Provozně ekonomická fakulta
Česká zemědělská universita Praha

Anotace:

Příspěvek obsahuje návrh některých makroekonomických ekonomicko-statistických ukazatelů charakterizujících úlohu zemědělství v národním hospodářství se zřetelem ke vztahu výdajů na potraviny a finální zemědělské produkce, které mohou být použity v mezinárodních komparacích. Při výpočtu těchto charakteristik jsme použili údaje z národních statistických ročenek České republiky a Spolkové republiky Německa v běžných cenách. Jde o tyto statisticko-ekonomické charakteristiky: relace mezi hrubým domácím produktem v národním hospodářství, výdaji na soukromou spotřebu a na potraviny, relace mezi podílem výdajů na potraviny a podílem hrubého domácího produktu v zemědělství v hrubém domácím produktu národního hospodářství, procento růstu výdajů na soukromou spotřebu a na potraviny na 1% růstu maloobchodních cen spotřebních statků a služeb a potravin, relace indexů růstu hrubého domácího produktu v zemědělství na 1% růstu maloobchodních cen potravin a cen zemědělských výrobců (zemědělských dodávek), a podíly hrubých domácích produktů obou odvětví v běžných cenách na hodnotě výdajů na potraviny.

Summary:

The article contents proposition of some macroeconomic economical statistical indicators, which characterize the role of agriculture in national economy, connected with relation between food expenses and final agriculture production, and which can be used in international comparison. In counting of these characteristical features we used data from statistical yearbooks of Czech Republic and German Federal Republic in current prices. It concerns relations between GDP in national economy and private consumption expenses and food expenses, relations between proportions of food expenses and proportions of GDP in agriculture in GDP in national economy, between growth of expenses of private consumption and of food and growth of current prices of consumption goods and of food (price elasticities of expenses), between growth of GDP in agriculture and growth of current prices of food and of agricultural products prices (price elasticities of GDP in agriculture), and the share of GDP of both food industries and agriculture in the value of food expenses.

Klíčová slova:

hrubý domácí produkt (HDP), soukromá spotřeba, výdaje na potraviny, cenové indexy, cenové pružnosti výdajů, cenové pružnosti hrubého domácího produktu v zemědělství.

Key words:

gross domestic product(GDP), private consumption, prices indexes, price elasticities of GDP in agriculture, price elasticities.of expenses.

Příspěvek obsahuje návrh některých makroekonomických, ekonomicko-statistických ukazatelů charakterizujících úlohu zemědělství v národním hospodářství se zřetelem ke vztahu výdajů na potraviny a finální zemědělské produkce, které mohou být použity též v mezinárodních komparacích.. Ukazatelé vycházejí z údajů o hrubém domácím produktu v běžných a srovnatelných cenách, z bilance příjmů a výdajů, z údajů o maloobchodním obratu, rodinných účtů a jiných zdrojů údajů, které jsou obvykle obsaženy v národních ročenkách. K analýzám mezinárodního srovnání zemí lze pro určité účely výhodně použít relativních čísel, indexů, obvykle v časových řadách bez nutnosti jejich převodu na srovnatelné hodnoty pomocí kursů měn, které vykazují v současnosti velkou variabilitu.

K rozboru některých závislostí mezi výdaji obyvatelstva a hrubým domácím produktem v národním hospodářství a zemědělství v ČR a SRN v období 1987-1993 použijeme následující indexové ukazatele:

1. Relace mezi indexy vývoje výdajů na potraviny a soukromou spotřebou domácností a jejich podílů v hrubém domácím produktu v běžných cenách.
2. Relace mezi vývojem podílů výdajů na potraviny a podílem zemědělství v hrubém domácím produktu v běžných cenách. Vývoj podílu výdajů na potraviny v hrubém domácím produktu je jedním z určujících faktorů podílu zemědělství v tomto produktu.
3. Relace mezi vývojem maloobchodních cen spotřebních statků a potravin a vývojem výdajů na soukromou spotřebu a na potraviny měřené indexovými čísly. Použijeme charakteristiky průměrného ročního procenta růstu těchto výdajů na 1% růstu cenových indexů, který umožňuje nepřímo charakterizovat cenové pružnosti poptávky po spotřebních statcích a po potravinách.
4. Relace mezi vývojem maloobchodních cen a potravin a cen zemědělských výrobců k vývoji hrubého domácího produktu v zemědělství měřené indexovými čísly. Bude opět použita relace průměrných procent růstu hrubého domácího produktu na 1% růstu cenových indexů. Umožňuje nepřímo charakterizovat cenovou pružnost nabídky zemědělské produkce ve vztahu k maloobchodním cenám potravin a cenám zemědělských výrobců.

5. Tendence ve vývoji účasti zemědělství a potravinářského průmyslu na výdajích na potraviny měřené podíly hrubého domácího produktu v zemědělství a potravinářského průmyslu v běžných cenách na výdajích na potraviny.

Při výpočtu těchto charakteristik jsme použili údaje z národních statistických ročenek České republiky a Spolkové republiky Německa v běžných cenách. U některých ukazatelů by bylo vhodnější použít tyto údaje ve srovnatelných cenách. Jde zejména o charakteristiky pružností poptávky a nabídky v bodu 3. a 4. V tomto příspěvku uvádíme pouze průměrné roční indexy za období (geometrické průměry) .

Relace mezi hrubým domácím produktem v národním hospodářství, výdaji na soukromou spotřebu a na potraviny mohou být použity k charakteristice relací mezi hrubým důchodem domácností, firem a státu a výdaji domácností na spotřební statky a služby a potraviny. Tyto relace lze počítat jako podíly soukromé spotřeby a výdajů na potraviny v hrubém domácím produktu NH, nebo jako relace průměrných ročních indexů růstu. Ve druhém případě lze z průměrných indexů růstu odvodit ukazatele procent růstu výdajů na soukromou spotřebu a na potraviny na 1% růstu hrubého domácího produktu v národním hospodářství, které mohou nepřímo charakterizovat důchodové pružnosti výdajů . ***V České republice*** v období 1987/1993 připadlo ***na 1% růstu HDPNH 1,25% růstu výdajů na soukromou spotřebu a 0,972% růstu výdajů na potraviny.*** ***Ve Spolkové republice pak na 1% růstu HDPNH připadlo 1,05% růstu výdajů na soukromou spotřebu a 0,645% růstu výdajů na potraviny.*** Na 1% růstu výdajů na soukromou spotřebu připadlo v ČR 0,779% růstu výdajů na potraviny, v SRN pak 0,615%. Jak v ČR, tak v SRN by podle toho byla pružnost výdajů na potraviny nižší než u výdajů na nepotravinářské statky. Z výsledků výpočtu lze odvodit dva poznatky:

- a) pružnosti výdajů na potraviny v relaci k hrubému domácímu produktu v běžných cenách v obou zemích jsou výrazněji nižší než pružnosti výdajů na soukromou spotřebu (na spotřební statky a služby celkem) ;
- b) v ČR jsou hodnoty těchto pružností , měřících nepřímo důchodové pružnosti, vyšší než v SRN. Úrovně pružností výdajů na potraviny jsou proporcionálně zkorelovány s vyšším podílem výdajů na potraviny v HDPNH v ČR oproti SRN.

Další důležitou relací, která určuje váhu zemědělství v národním hospodářství zemí tvoří **závislost mezi podílem výdajů na potraviny a podílem hrubého domácího produktu v zemědělství v hrubém domácím produktu národního hospodářství**. Čím nižší je podíl výdajů na potraviny v národohospodářském produktu v zemi, tím nižší je v ní podíl zemědělství v tomto produktu. Tento obecnější poznatek se projevuje i v ČR ve srovnání se SRN. ***V ČR*** v období 87/93 byl ***podíl výdajů na potraviny v HDPNH 19,7% a podíl HDP v zemědělství v HDPNH 5,8%.*** ***V SRN byl v období 88/92 podíl výdajů na potraviny 11,7% a podíl HDP v zemědělství 1,1% v HDPNH.*** Nižší podíly v zemědělství ve srovnání s podílem

výdajů na potraviny jsou v obou zemích vyvolány tím, že hodnotu výdajů na potraviny ovlivňují nejen HDP v zemědělství, ale též HDP i jiných odvětví - inputových, potravinářského průmyslu, obchodu a importu potravin, pokud součet HDP všech odvětví zúčastněných na výrobě potravin je rovný hodnotě výdajů na potraviny (hodnota nákupů=hodnotě prodeje).

Třetí makroekonomickou charakteristikou vypočtenou z národohospodářských statistik je **procento růstu výdajů na soukromou spotřebu a na potraviny na 1% růstu maloobchodních cen spotřebních statků a potravin**. Těmito relacemi lze charakterizovat cenové pružnosti výdajů (poptávky) po spotřebních statcích a po potravinách. *V ČR na 1% růstu maloobchodních cen spotřebních statků a služeb připadá 0,89% růstu výdajů na soukromou spotřebu a na 1% růstu maloobchodních cen potravin 0,84% růstu výdajů na potraviny* v období 87/93. *V SRN na 1% růstu maloobchodních cen spotřebních statků a služeb připadá 2,89% výdajů na spotřební statky a na 1% růstu maloobchodních cen potravin 1,806% růstu výdajů na potraviny* v období 88/93. Zatímco v ČR je rozdíl v cenových pružnostech výdajů na spotřební statky a potraviny zanedbatelný, menší než jedna (cenová nepružnost), v SRN jsou cenové pružnosti výdajů vyšší při výrazně nižší hodnotě cenové pružnosti výdajů na potraviny. Tento rozdíl mohl být vyvolán mimo jiné rozdílným vývojem reálných výdajů. *Uvedený ukazatel je současně ukazatelem vývoje reálné hodnoty (kupní síly) výdajů na spotřební statky a potraviny*. Jestliže cenové pružnosti výdajů na spotřební statky resp. potraviny jsou menší (větší) než 1, rostou ceny spotřebních statků resp.potravin rychleji (pomaleji) než výdaje na tyto statky. V důsledku toho reálná kupní síla výdajů klesá (roste). Při 1% růstu maloobchodních cen spotřebních statků rostly výdaje na spotřební statky v SRN 1,039% ročně a na potraviny 1,018%, v ČR 0,986% a 0,982%. V SRN rostla reálná hodnota výdajů na spotřební statky , zatímco v ČR naopak klesala. Z výsledků výpočtů by vyplývaly tyto poznatky :

- výdaje na potraviny a výdaje na soukromou spotřebu statků a služeb jsou v ČR cenově nepružné (koeficient pružnosti menší než jedna). V SRN naproti tomu je cenová pružnost obou druhů výdajů výrazně vyšší než v ČR (koeficient pružnosti větší než jedna);
- cenové pružnosti výdajů na potraviny jsou v obou zemích, zvláště v SRN, nižší než cenové pružnosti výdajů na soukromou spotřebu (celkové spotřební statky);
- nízké cenové pružnosti výdajů na potraviny a spotřební statky v ČR proti SRN mohly být vyvolány mimo jiné rozdílným vývojem kupní síly (reálné hodnoty) obou druhů výdajů, která v ČR klesala, zatímco v SRN rostla. Při snižování reálné kupní síly výdajů na spotřební statky a služby (soukromou spotřebu) a na potraviny se mohou, jak se domníváme, preference spotřeby potravin v domácnostech zvyšovat v poměru k ostatním spotřebním statkům, takže cenové pružnosti obou druhů výdajů se mohou sbližovat jak ukazují výpočty v ČR(0,89% u soukromé spotřeby a 0,84% u výdajů na potraviny).

Podobně lze charakterizovat nepřímo i **cenovou pružnost nabídky finální zemědělské produkce relacemi průměrných temp růstu maloobchodních cen potravin a cen zemědělských výrobců (zemědělských dodávek) k tempu růstu hrubého domácího produktu v zemědělství v běžných cenách**. Nabídka zemědělské produkce je přímo závislá na cenách zemědělských výrobců, nepřímo je ovlivňována i maloobchodními cenami potravin vzhledem k závislosti obou cenových okruhů. V období 87/93 v *České republice připadá na 1% růstu maloobchodních cen potravin 0,29% růstu hrubého domácího produktu v zemědělství a na 1% růstu cen zemědělských výrobců 0,512% růstu tohoto produktu. Ve Spolkové republice na 1% růstu maloobchodních cen potravin připadá ročně v průměru +1,22% růstu hrubého domácího produktu v zemědělství (Bruttowertschopfung), zatímco na 1% růstu cen zemědělských výrobců klesne tento produkt -2,35% ročně*. Vzhledem k těmto relacím by se nabídka finální zemědělské produkce v ČR v relaci k oběma cenovým úrovním jevila jako cenově méně pružná (koeficient pružnosti menší než 1), zatímco v SRN vykazuje v absolutní hodnotě vyšší než jednotkovou pružnost. V ČR i v SRN je dále cenová pružnost finální zemědělské produkce (HDP v zemědělství) v relaci k cenám zemědělských výrobců vyšší než k maloobchodním cenám potravin.

Poslední významnou charakteristikou vypočtenou z národohospodářských statistik je **účast zemědělství a potravinářského průmyslu na hodnotě výdajů domácností na potraviny. Lze ji měřit podílem hrubých domácích produktů obou odvětví v běžných cenách na hodnotě výdajů na potraviny**. Rozdíl mezi hodnotou výdajů na potraviny a součtem hrubých domácích produktů obou odvětví vyjadřuje účast hrubých domácích produktů inputových odvětví, obchodu a importu na tržní hodnotě potravin, při rovnosti hodnoty nákupů a prodejů. Problémy vznikají vlivem nedostatečných údajů o hrubém domácím produktu v potravinářském průmyslu, které v národních ročenkách zemí nejsou explicitně udávány. Lze je však zjistit na základě uváděných podílů jednotlivých odvětví na hrubém domácím produktu průmyslu, které lze zjistit v národních ročenkách SRN. V ročenkách ČR nejsou dosud tyto detailnější údaje uváděny. Odhadovali jsme proto HDP v potravinářském průmyslu ČR z podílů na dodávkách potravinářského průmyslu v celkových dodávkách průmyslu a z vykazovaného HDP v průmyslu v běžných cenách, čímž dochází ke zkreslení hodnoty HDP potravinářského průmyslu. Výpočty podílů HDP v zemědělství a v potravinářském průmyslu na hodnotě výdajů na potraviny (rovné hodnotě prodejů potravin v maloobchodní síti) zde uvádíme jako průměrné podíly za celé období v následující tabulce v procentech.

	<i>Podíly HDP ZEM v hodnotě výdajů na potraviny</i>	<i>Podíly HDP POTR. průmyslu v hodnotě výdajů na potraviny</i>	<i>Podíly HDP ostatních odvětví v hodnotě vý- dajů na potraviny</i>
Česká republika 1992/1993	23,9	26,3	49,8
Spolková republika 1988/1992	9,5	14,6	75,9

Z výpočtu plyne, že podíly zemědělství a potravinářského průmyslu v ČR v hodnotě výdajů na potraviny jsou v ČR vyšší než v SRN. Naproti tomu podíly HDP inputových odvětví do výroby potravin, obchodu s potravinami a importu potravin jsou v ČR výrazněji nižší než v SRN.

Celkový závěr :

1. Cenové pružnosti výdajů na potraviny jakož i cenové pružnosti nabídky zemědělské produkce, měřené hrubým domácím produktem v zemědělství jsou v *České republice* významněji nižší než v SRN. Ukazuje to na *celkově nižší cenovou pružnost trhu potravin, při rozdílném vývoji reálné kupní síly výdajů na potraviny ve srovnání s trhem potravin ve Spolkové republice.*
2. *Cenové pružnosti nabídky finální zemědělské produkce v relaci k cenám zemědělských výrobců jsou vyšší v obou zemích než její cenové pružnosti v relaci k maloobchodním cenám potravin.*
3. *Podíl zemědělství i potravinářského průmyslu na hodnotě výdajů na potraviny je v České republice významněji nižší než ve Spolkové republice. Významný vliv zde má kromě vyššího podílu zemědělství v HDP národního hospodářství, v důsledku vyššího podílu výdajů na potraviny v národohospodářském produktu a ve výdajích na soukromou spotřebu, též vyšší účast zahraničního obchodu s potravinářskými statky v SRN proti ČR.*